

שד"ל המשורר

(מאה למותו)

מאת יצחק זילברשלאג

העברי האוניברסאלי

לפני מאה שנה נחשב שד"ל לאחד המשוררים הגדולים בספרות העברית. אחד מותו בליל יום הכיפורים לשנת תרכ"ו הוספד בהמגיד כהאי לישנא: „מי ידמה לו במליצה ושיר העברי: שפתו מה טהורה וברורה, שירו מה נשגב מה יפה וצח. לו פתחה שפת עבר אוצר כל כלי חמדתה ותראהו כל בית נבאתה. לא היה דבר אשר מנעה ממנו. ובאותו שבוע קוננו עליו חרונים ומשוררים — וביניהם אד"ם הכהן לבנון שאמר עליו:

עמו ספה טהרת שפה, / עמו — ענווה חיבה אחווה,

עמו — אורה חכמת תורה.

עוד ב־1934 כתב אומברטו קאסוטו באנציקלופדיה היהודית שהופיעה בלשון גרמנית, כי „שד"ל היה גם אחד מן המשוררים הטובים ביותר שבזמננו. (אפשר שנתכוון לפסול אותו לזמננו בלשון של נימוס). ויוסף קלחנר, שלא החשיב שירתו ביותר, אמר עליו בזהירות, כי הוא נחשב בימינו — אפשר שלא בצדק גמור — בין הזוקרים והוגי הדעות העבריים, אבל לא בין המשוררים העבריים המקוריים באומה“. מי שיבחן שיריו, יגיע למסקנה אחרת: אישיותו הרוהה מדת

ישראל פיעמה מחקריו והשרתה עליהם הילה של שירה. האולם שד"ל לא היה משודר. אף-על-פי שנולד על סף המאה התשע-עשרה, לא היה אלא יהודי איטלקי מימי הרינסיאנס. ידיעותיו הרחבות בלשונות המזרח המערב, נהייתו אזור לימודי חול וקודש — אילו קירבו אותו לאוניברסליות עברית זו, שהיתה שאיפתם של טובי ההומניסטים שלנו במאה החמש-עשרה, השש-עשרה ובראשיתה של המאה השבע-עשרה: יהודה בן יצחק אברבנאל (ליאוני אבריאו בלצ'ו), בעל הנוח על האהבה, עזריה מן האדומים, בעל מאור עינים ויהודה אריה מדינה בעל ארי נוהט. כמותם הרבה לחקור ושלא כמותם הרבה לשיר. בקיאותם בכל חדרי התורה עשאוהו דבר (ר' פתוחה, ב' קמחזה) לדודו ולדודות. בתחום החקר של ספר הספרים וביחוד בתחום החקר של שירת התנ"ך ושירת ימי הבינים לא היה כמוהו במאה התשע-עשרה. וברגישותו השירית לא דמו לו רבים גם כיום.

חרגשן

על יסוד ריגשי הושגת בנין דמותו. אחר גדולי יהדות עקב שריגשם היהודי גבר על שכלם לדעתו. מכאן חיבתו למשה רבנו, לרש"י וליהודה הלוי, מכאן התנגדותו לראב"ע, לרמב"ם ולשפינוזה. משה רבנו ורש"י ויהודה הלוי הורונו, לדעתו, מידת החמלה והאהבה והבטחון בהשגחת האל. ואולם ראב"ע ורמב"ם ושפינוזה הורונו להשלים שכלנו, וכל המרבה להשכיל הרי זה משובח. זוהי חכמה שירשנו אותה מיוון לדעתו של שד"ל; זהו אסימיומוס בניגוד לאברמימוס או יחאזמוס. במכתבו אל אבי חכמת ישראל, ר' יום טוב ליפמאן צונץ, הביע את התנגדותו לפילוסופיה בשעשועי לשון: „אלוהי איננו אלוהי קאנע אלא אלוהי Toak (תנ"ך) זה הפך זה...“ ידידו המשכילים גערו בו, שיר נזף בו על הטחת דברים כלפי ראב"ע: „מי אנכי וגם מי אתה לפני הר הגדול הזה, לא לכד בחכמה רבתי ובידיעות נשגבות בכל ענין. אך גם בכל מדות ישרות אשר בהן ימצאו בעליהן חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם? בכל אלה כחגבים הגבו בעיני, מול הענק הגבוה הלוהי. לשבחו של שד"ל יש לתוסף, שלא מנע עצמו מלפרש שיר משיריו של ראב"ע: „גודד הסיר אוניי, כמו כן החשיב את ה'יד החזקה: „משנת תורה להרמב"ם היא מלאכה נפלאה... אין ערוך אליו בכל ספרי הדינים אשר נעשו לפניו ואחריו, ואולם התאונן, כי רמב"ם „כתב הלכות פסוקות וביקש להסיר כל הספקות...“ וגם לא גרס את הרמב"ם הפילוסוף: „הרמב"ם עם כל התפלספותו היה בעוכרנו, כי ראה „שלמות האדם בהתמסרותו לחיי עיון“. את שפינוזה שנא שד"ל תכלית שגאה: „... אבל החוצפה שאין למעלה ממנה היא חוצפתו של שפינוזה. העושה עצמו כעובד אלהים ומכבדו ואוהבו, ועומק כוחת דבריו אינה אלא לומר שאין אלהים בעולם, ואין בורא ואין גברא, אלא העולם ומלאו היה ויהיה תמיד כמו שהוא, והחכמה הנפלאה שאנו רואים ביצירת חלקי האדם ובעלי החיים החצמחים כלם, ובכל חלקי הארץ והשמים, המורים באצבע כי כל דבר נעשה בכוחת מכין, הוא מכחיש אותה ואומר שהטבות התכליתיות אינן אלא חזק שוא שבדו להם בני אדם. הרי כאן חוצפה כפולה, הראשונה היא לתת כבוד לאל בגלוי ולהכחיש

מציאותו בסתר, והשנית להחמיש הסבות התכליתיות, שאי אפשר לשום בעל שכל שלא יודה בזה".

החרון האבטוכיוגרפי

שד"ל כתב שירים מימי נעוריו. מן האבטוכיוגרפיה שלו מתברר, כי בסתיו לשנת 1815 — בהיותו בן חמש עשרה — חיבר קונטרס שכלל שלושים ושבעה שירים בשם כנור נעים. ושם זה ניתן לקובץ שיריו הראשון שיצא בווינה (תקפ"ה) ולקובץ שיריו השני שיצא אחר מותו בפדובה (תרל"ט). על אף עיסוקו המתמיד בחקר היהדות לא חדל לחבר שירים כל ימי חייו. כי חיבור שירים היה לו צורך פנימי — חיבור שירים ולא חוויה שנהפכה לשירה בכוחו של מבע מתאים לחוויה היא.

הן מיבנה הלשון האיטלקית הן מיבנה הלשון העברית גרמו לקלות התריה וההידור הניב, ששימשו תחליפים לשירת אמת. וכה קמו בכל הדורות איטלקים למאות, שיצקו רעיונות רגילים בכלים קבועים כסוניטה, כקנצונה, כטרצ'ינגה ויהודים ששכנו בקרבם אף הם הקימו בכל הדורות — למן עמנואל הרומי ועד שד"ל ועד אחריו — חרזנים לעשרות, שחרו הן באיטלקית הן בעברית. שד"ל ידע עובדה זו, אך האמין, כי משוררי משפחת לוצאטו יש להם בשיריהם תבנית פרטית, נבדלים בה מכל שאר משוררי איטליה, ונ"ל כי רמח"ל הוא החל ועשה במלאכת השיר העברי רעטארמאציון ותקן גדול... שאר משוררי איטליה כל ישעם וכל חפצם היה להרבות בלשון מקרא... ולא היו חוששים שיהיה לכל דבר מדבריהם ולכל מלה ומלה משיריהם מובן וענין פרטי... לא כן שירי רמח"ל ובני משפחתו אפשר לתרגמם (כלם או רבם) בכל לשון, כי כל מלה ומלה באה בהם תוראה על ענין מיוחד ומובן בדרך המשט הברורי. שד"ל, שהיה קל עט למימי נעוריו, חיבר שירים למאות — על כל מאורע חשוב ולא-חשוב בחייו, על כל ענין ביהדות ומעבר ליהדות שענין אותו, על פידיון בנו בכורו, על בתו מלכה, על ידידיו הרחוקים והקרובים, על חיבתו לחתולים ושפע של שירים לעת מצוא. אפילו סוניטה מלסיום מסכתא חיבר שד"ל — אולי הסוניטה היחידה בלשון ארמית מעטו של סופר מודרני. ושיר ידידות בלשון סורית חיבר — אף הוא יחיד במינו. ביחוד חיבב ימי הולדתו, שניתנו להתעטר בגימטריאות. בהיותו בן י"ז כתב סוניטה שהתחילה בשורות אלו:

הנה כמנין טו"ב הלא נ"גלו / עלי שנות ימים ואל חט"א באתי...

וכן בהיותו בן י"ז כתב סוניטה שמצאה חן רב בעיניו, כי שלח אותה גם

אל ידידו מאיר הלוי לטריס. ואף זו יסודה בגימטריה:

הב"ל ימי, רוח חיי בארץ, / עד אן יתעה לבי אחר ההבל?

וכתחילתה כן סופה של הסוניטה: הבל. ארבעים יום לפני מותו, כשמלאו

לו ששים חמש שנים, כתב שיר שהובלטו בו גמטריאות רבות כמנין 65: כמ"ה,

מכ"ה נה"י, אדני, ימרט, זנ"ח, בגל"ל, היכ"ל, נט"ו, בבני"א, היץ, ה"ס,

יכל"ה. רק שיריו המוקדשים לשנתו הגיו והגיה לא הטענו גימטריאות.

שירתו היא האבטוכיוגרפיה הנאמנה שלו, מקור לידעות על עולמו

החיצוני והפנימי. אף-על-פי שחיבר סוניטה נגד חרזנים בימי נעוריו, לא עלה עליהם בחוסן השיר אלא בתוקף ידיעותיו. ואולם מי ששולל זיקתו לשירה אינו מבין, כי צרכו לא הלם יכולתו. השיר היה לו כמין אי שחתר אליו מנמל-מחקר אל נמל-מחקר. וכה הוא מספר על עצמו באבטוכיוגראפיה, כי בהיותו בן י"ז עסק בפרשנות: „אבל הייתי מפסיק... את עבודתי ומחבר שירים עבריים...“ גם כשנתבגר, היה קובע עיתים לשירה בנוסח איטלקי: אוקטאבה — שיר בן שמונה שורות — כשיר „חלק כחלק יאכלר“ — או קאנצונה בעקבות מיטאסטאסיו — או סוניטה אל ידיד או על עצמו או אודה בשבחזו של אביב. לעתים הביע בשיר רגש חולף, לעתים הטעין עליו רעיון מרכזי.

הנרשאים הראשונים

בעיות הטוב והרע, היהדות והיונות, הנגלה והנסתר, החגים והצומות, עליונותה וקדושתה של הלשון העברית: אלה היו נרשאים ראשיים למחקריו ואלה היו נרשאים ראשיים לשיריו. במחלק כחלק יאכלר, למשל, שר על „שיווי המשקל בין הטוב והרע...“ רעיון זה הפך לאמונת יסוד בחייו ונתן לו כח לסבול מתוך צפייה לנחת. יתר על כן: רעיון זה שיחרר אותו מסבך הבעיות על „צדיק ורע לו, רשע וטוב לר“. והוא שנתן לו גם „עדות חדשה ועצומה על מציאות האלוהים וקיום ההשגחה“:

מקרה אחד לכל פה על-הארץ כאריה כבקר, כאיש כשרץ,

אין יתרון לאדם על מרעהו. איש ואיש אחד הוא לפני עושהו.

כל-חי יראה טובה גם יראה פרוץ, כלם כלם בניו, ובמשפט-צדק

כל-הנברא אחד יהיה מקרהו. לא-יתן השושן רק עס-החודק.

בסופו של השיר הארוך מגיע שד"ל למסקנתו בדו-טור:

לאלהים פלס ובידו כל-פגע: / ובחופש ובעבודת עונג ונגע.

מעניין הדבר: האישים המדגימים את המסקנה הזאת אינם בני עמו בלבד אלא גם בני עמים אחרים כאוקטביוס קיסר, שפקדוהו צרות שונות; חוליו וקלח בתו נזכרים בשיר על פי מליניוס המצוטט בהערה. שד"ל, ששמר על מציאת הדת, לא גרס מתיצות בין עם לעם. ואולם ההפרש בין יהדות ליונות העסיק אותו כל ימיו. במכתב אל ידידו המשכיל יהושע השיל שור, שזכה גם לשיר שבח מעטו, כותב שד"ל כהאי לישנא:

... והנה זה לי ארבע ועשרים שנה שלא זה ידי מתוך ידם של פילוסופים מכל לשונות הגויים, וספרי רוב גדוליהם בידי המה, והגיתי בהם בתשוקה מתמדת למצוא דברי חפץ וכתוב יושר דברי אמת, ומצאתים כלם (אם מעט ואם הרבה) תועים במדבר בשימון לא דרך, מה שזה בונה זה סותר, ומתעיס תלמידיהם בתוהו לא דרך.

אין להתפלא. איפוא, שתרכות יוח העברה בכור-חרחים של שד"ל. „דרך ארץ או אטיציזמוס“ איננו שיר ארוך בלבד: זה מאמר מחורז על יונות ועל יהדות. בלשון רמה זו, שאבד עליה כלה, שר שד"ל, כי הדור גובר, האיתנים משתעבדים לו. ממעל לעבים ילך האדם, בלי משוט יפליג בים. „מבסר נפח“

(באצית קיטור) ובמסלול ברזל (ברכבת) ידאה כִּאֲשֶׁר ידאה הנשר. שד"ל זוקף כביכול, את כל ההתקדמות הטכנולוגית על חשבון היונות שהציאה את האדם ממצבו הפרימיטיבי:

אנכי אטיצזמוס הוצאתיך / מאפל הסכלות אל אור השכל, / אור ציוליציון.
ואולם שד"ל מאמין שהכחות המוסריים של האדם — עיקרי עיקרו — לא באו מיוח:

מחשלת המשפט, שלטון היושר, זאת ברכת יה, מתת שדי ממעל.
שיווי צעיר ורב, זה טוב, זה אושר, אך לא מיוון באו אלה לנו.
לא מאתין, לא אטיצזמוס המה:
מסיני באו, יודאיסמוס המה.

ובגחמה שאין כמה ובחוסר טעם שאין כמוהו ממשיך שד"ל:
שיווי ארון ועבד, חוקי צדק זה נעלם מפלטון מציצרוני,
עם הזרים, עם הצרים גם יחד, ויהי נודע מאז אל הצללפוני.
את שמו של ציצרון עיוות שד"ל, כדי לחרח אותו עם שם אשתו של מנחם.
שעלתה כביכול, בתחושתה המוסרית על הדרשן הרומי ועל הפילוסוף היווני.
אכן יש עיוורון באהבה, אפילו באהבה ליהדותו.
בדיאלוג ממושך בין האטיק (יווני) ובין היהודי מתברר שחצייה האלוהי של התרבות בא מסיני וחצייה השטני מיוח:

... מסיני באו אך תגבורת ערב מחמד עינים
הלב הטוב, צדק יושר חסד על הטוב, ומלוך שכל על הצדק
בין איש ואיש, בין גוי לגוי, עם עבד חן על חסד ומליצה על קושט...
עם צר ושבויו חרב... אלה מיוון באו.
ומשם באה גם אהבת תענוגות. בפסקנות קפדנית שר שד"ל: "כל ענג הוא צרנו". ענג בהפוך אותיות הוא נגע:

איך העונג ינעם אם הנגע עמו?
יש, איפוא, לבטל את התאוה למאכלות טובים, לבגדים יקרים. תוצאתם —
עצלות והוללות. ובתוכחה הוא מסיים שירו "תוכחת מוסר":
אשרי מטה שכמו מוסר השכל לקחת, / טרם מוסר אכזר יקח בנפול בפחת.

מחזות שיריים

בתוכן ולא בצורה קרוב השיר "תוכחת מוסר" לדרך ארץ או אטיצזמוס. שחלק ממנו נכתב כדו־שיח בין יוני ובין יהודי. המבע הדרמטי משך את שד"ל. שני מחזות שיריים, לא ארוכים כתב: "חנניה, מישאל ועזריה" ו"און בן פלת". "חנניה, מישאל ועזריה" נכתב בעקבות ספר דניאל, ואולם ניתנו תכונות אינדיבידואליות לנפשות: עזריה מלא ספיקות, מישאל מלא אמונה, חנניה מלא עז. אריוך שר טבחי המלך, הגא והאכזר בדבריו, מריץ שלשתם אל נבוכדנצר הגמור עליהם להשתחוות לפני פסל. סירובם גורר גזירה: שרפה כבשן האש. הצלתם בכח פלא מתמיהה את אשת נבוכדנצר ואת המלך בעצמו. ובסופו של השיר הדרמטי נותן מלך בבל שיר תהילה לאלהי ישראל בעיר בבל!

ברוך השם צור ישראל	הוא הטוב, הוא הגואל;
שגיא-כח, רב-זרם:	כל-אל זר יאבד אבוד:
ברוך שם מן אברם:	ברוך שם אל הכבוד
אחד הוא, אין זולתו.	אשר-איש עובד אותו.

תמימות ברוכה זו גובלת באיחולות, ואולם דתיותו עיוורה אותו מראות את האבסורד בדבריו.

המחזה הדרמטי „אח בן פלתי“ אף הוא סובב על מעשיו של גבור תנכיי. זהו בעיקרו דיאלוג בינו ובין אשתו: אח מתנבל למשה יחד עם קורח ועדתו, אשתו משתדלת להצילו מקננייה, ואולם אח משתיק אותה בדברים חריפים: רב-לך, הליעץ לי אותך לקחתי? ולשרת את-איש אשה נוצרת.

זכרי כי את אשה, ואני הגבר, אך לא לעוף אותו עצה נבערת.

סופו של אח: לא ירד חיים שאולה עם כל הממרים המורדים. אשתו החכמה השכירה אותו והצילה אותו ממוות, ובשבחה של אשה נגמרת הפואימה הדרמטית:

אשריך! איש האושר,	לוקח אשת עושר
בעל אשה משכלת,	לוקח אש אוכלת:
נוחת לקו יושר,	יגיל יומם ויל
וצדקה למשקלת.	לוקח אשת חיל.

שבחה של האשה — צור כנגד בעלה, ואולם רעיון רגיל זה הובע בחרחים נעימים, חבל שלא הרבה שד"ל בשירים דרמטיים.

בשני המחזות יש משהו מ-*deus ex machina*: מהצלת פלאים, בתנניה, מישאל ועזרייה ניצלים צדיקים, ב-אח בן פלתי ניצל רשע בתיווכה של צדקת. הרעיון הבללי — כלי-כלתו של אלהי ישראל — מבריה את שני המחזות מן הקצה אל הקצה.

נגלה תפתר

יהדותו של שד"ל, שנבעה ממקור דת, התבטאה ברגשות דת: שבת חגי ישראל כראש השנה וכסוכות וכשמחת תורה זכו להשתפכותו השירית, לכבודו של יום כפור חיבר גם סוניטה גם מעין פיוט ארוך, „סדר עבודת יום הכיפורים“ בסגנונם של פייטנים קדמונים כיוסי בן יוסי, וכשמע על ברלין „משכן רמבמין ורנהו ומקום שחזרי הטוב ותושיה“, כי יש אומרים להרחיק בה ובשאר ערי אשכנז את לשון הקודש מבית התפילה ולהבניס בהם סדר העבודה, בלשון אשכנז ובכלי זמרי, כתב קינה עליה וקרא לה זונה, „סרה מאחרי השם“ ולמתקנים „עדת מרעים, מחללי כבוד אלי“.

גם על ימות צום — וביחוד על תשעה באב — כתב שד"ל שירים רגילים ורחושים עצבן, ולעומתם חיבר שיר לפורים ארך חרחים ועני ממלין דבדיחותא. שד"ל כתב, כמוכן, שיר לשבחה של התורה — „תודה מכלל אורה וכליל

תפארת“.

כמשכיל נאמן לדורו זילול בקבלה על אף יסודה הרגשי. המקובלים היו בעיניו אנשים שהקדירו את אור התורה ושהירכו אמונות שוא:
 אולם אתם אחי תהבלו נצח על תורת אל תביעו דברי-אין.
 תבזו את-הניגלות, ולבד אל-עבר אתם תמאסו דרך חכמי-קדם,
 הסוד תרצו; עולה על-רוח כי רק איש נסתרות יודע דעת.

לשון עברית ושירה עברית

מאזכה ליהדות בא שד"ל גם לאהבת הלשון שבה נוצרו ערכי היהדות. בשירו „לכבוד לשון הקודש“ הוא מקונן על תמארתה של העברית שכתתה בימינו ועל יפעתה העתידה להיגלות עוד פעם. בלבו לא היה ספק מעולם כי עברית היא „שרתי בלשונותי“. במכתב אל אברהם גייגר הביע אהבתו לעברית במשפט צרפתי: *J'hebreu c'est ma passion*. ובמכתב אל חיים יעקב אונגר כתב: „אהבת להיך בוערת בקרבי ומעי יהמו עלי בראותי מכבדיה הזילה ומשורריה חללה. כי עיקר-שקידתם היא בלשונות זרות“. בנו ישעיה מעיד בהקדמתו לחלק השני של כנור נעים, כי אביו אהב לשוננו אהבת נפש „ובכל ימיו לא השתדל אלא להרים קרנה והדרה...“ האולם אהבתו של שד"ל ללשון העברית לא היתה אהבת סרק של משכיל למליצות נדושות. אהבתו ללשון העברית נבעה מהכרה עמוקה. כי בה ועל ידיה נוצרה שירה. שרת אמנויות, שיש לה קשר איתן בדת: „הפאעזיע היא רחבו של אדם, היא חייו, היא נמשו, והרעליגיאן ניתנה לאדם להנהיג את הפאעזיע אשר בו לצד הטוב הישר, ואם תבוא הפילוסופיה להנהיג את הרעליגיאן, הרעליגיאן הפאעזיע יחזו יכרתו יגוער. בגחמה זו, שהצטיינו בה בני איטליה אמר:

„ולא על כל המלאכות לבדנה נשגבה מעלת מלאכת השיר, כי רמה קרנה גם כן על החכמות כלנה“.

ואולם כבן נאמן לדור ההשכלה האמין שד"ל, כי איש לא יצלה במלאכת השיר „בלי יתחברו בו לאחזים המדע והשכלי“. ואף-על-פי שהשקיע מיטב חילו בפרשנות המקרא ושירת ימי הבינים, לא התנכר אל שירת דורו. אותה היתה השירה העברית בעיניו: לא ייקר את העתיקה מפני עתיקותה ולא זילול בהדשה מפני חדשותה. הוא שגילה פיוטים במחזור ויטרי, שירים של הלוי של גבירול ושל משה בן יעקב אבן-עזרא ושקד „למרש תעלומות מליצותם הנעלות בבריחי ברזל“, נתמסר גם לשירי מאריני — מי שתירגם מיטמוורפחות של אהכידיוס — ולשירי יצחק לתאטו. על הטכניקה השירית של בני דורו הביע דיעות שמרניות: שיווי מספרן של תבורות בטורים רבים נעם לאוניו על אף חדגוניותו, ועל סופרים צרפתים כראסין וכקורניל סמך, משום ששמרו את עיקרון שיווי התבורות. על כן הגיע למסקנה זו: מי שבחר לכתוב שירה שקולה, חייב ללכת בדרכם של שומרי עיקרון השיווי. ורק מי שמחקה שירת התנ"ך, סטור משירה שקולה, לחץ חריזה ומשקל אינו לרעתו של משורר: „צדקו דברי מיטאטאסיו אשר אמר על דבר לחץ התרז (ודבריו מתיישבים גם על לחץ המשקל, ופעמים אין מספר ניסיתיו גם אצו) כי כמו שהזלמיש לא יוציא שכיבי אש אשר בקרבו כי אם בכח ההכאה

עליו בברזל, ככה המשורר לחץ והחרו מכה אותו ואומר לו גדל, ועל ידי הדחק
ההוא מקרבו לפינים יהלכו כידודי אש יתמלטרי.
ובמקום אחר: החרו מועיל מאד למשורר המשכיל, בהלידו בלבו
מחשבות חדשות ובשומו בפיו מליצות יקרות, לא עלו על דעתו לולא דחק החרו.
מאהבתו לטהרת המשקל והחריזה פסל שד"ל משוררים עברים ממוצא
אשכנזי: הם מערבים מלרע במלעיל, הם חורזים שורק עם חיריק, הם מבליעים
את העיץ.

תרגום

שד"ל, שחקר שירה באיסטניסות, תירגם שירה בשיגרה מענין הדבר:
הוא ששנא פילוסופיה, תירגם שיר של אציקוס מנלוס סיוורניוס באיטיוס
(Boetius), שכתב חלק ספרו על נחמת הפילוסופיה (De consolatione philosophiae)
בשיר חלק ספרו בפרחה. ולתרגומו נתן שד"ל צורה אנאכרוניסטית: צורת
סוניטה, שלא נודעה כלל לא לפילוסוף הרומי לא לבני דורו על סף ימי הבינים.
כבן ארצו שבתאי מאריני נטה לאוכידיוס. תרגומו מ־ Remedia Amoris
בשם רפואות אהבה הוא האמביציחי ביותר מפאת אריכותו. מן הספרות הקלאסית
תירגם גם משל של איסופוס או אופי כפי שנקרא באיטלקית ושיר של אנקריאן
על פי תרגומו של סילווי די רוגאטי (Silvio de Rogati).

שד"ל תירגם גם משיריהם הגרמנים של לסינג וגססנר, שנתחבבו על
משכילי דורו. ואולם חיבה יתירה נודעה ממנו למשוררי איטליה, אין להתפלא.
איפוא, על תרגומו מסוניטות פטררקה ופרנצסקו ברני — Francesco Berni
(1497? — 1535) וג'ואנני דללה קאזא — Giovanni della Casa (1556 — 1503),
ג'ואנני באטיסטה מאריני Giovanni Batista Marini (1625 — 1569), שנודע
בסגנונו הגמלק והנקרא מאריניזמו (Marinismo) בלעז.

כשם ששד"ל תירגם מן האיטלקית לעברית, כן תירגם מעברית לאיטלקית.
סדר התפילות בתרגומו היה מצוה שהזמן גרמה: פראנץ הראשון גזר על יהודי
טריאסטי להדפיס ספר תפילה עם תרגום איטלקי. כמו כן תירגם את התורה,
את ישעיה ואת איוב לאיטלקית. כתרגומו האנגלי של יצחק ליוז, שחיבב את
התנ"ך על יהדות אמריקה באותה תקופה ממש, כן קירב את יהדות איטליה
לתנ"ך בתרגומו.

סוף דבר

ישיר, שהחשיב שירתו של שד"ל וכתב שיר תהילה עליה, הוא שיעץ לו
כי יעטק בדברים יותר „סולייזים“ משירה. שד"ל הלך בעצתו ועשה גדולות בחקר
השירה ובגילוי גוויה, ואולם שד"ל שמע גם בקולו הפנימי, שצוה לו לתרום
כל ימי חייו.